

стійної роботи студентів та контактної (індивідуально-консультативної) роботи студентів з викладачами;

4) запровадження системи діагностики знань, що відповідає європейським вимогам і забезпечує повноцінну реалізацію її основних функцій і, передусім, мотивуючої та контролюючої;

5) запровадження системи ліквідації академзаборгованості та проведення державної атестації, що враховує кращі зарубіжні і вітчизняні надбання;

6) забезпечення прозорості навчального процесу у самому широкому розумінні її суті, підвищення інформованості студентів з питань освітньої діяльності; формування сучасного європейського типу відносин між викладачем і студентом; створення системи навчання, за якої студент не тільки і не стільки об'єкт, а суб'єкт освітньої діяльності;

7) впровадження заходів інституціонального характеру — перехід на європейські кредити, розробка інформаційних пакетів, введення додатків до дипломів європейського зрізця, шкали оцінювання знань за системою ECTS тощо. Тобто, мова йде про захо-

ди, які зближують різні освітянські школи та про певну уніфікацію навчальної діяльності в позитивному розумінні її наслідків.

Вищий навчальний заклад, який хоче мати беззастережні конкурентні переваги на сучасному ринку освітніх послуг, повинен здійснювати свою діяльність з урахуванням сучасних тенденцій розвитку світової освіти, і максимальною орієнтацією на розкриття і розвиток творчого потенціалу студента, на всебічне піклування про його потреби, на формування не лише високопрофесійного фахівця, а й гармонійно розвиненої особистості. Саме такою має бути філософія освітньої діяльності у кожному вищому навчальному закладі.

In the article the tendencies of development, modernization and basic principles of functioning of higher education in Ukraine at the beginning of the XXI-century are lighted. It is marked that conservatism, inertia internal reserve of educations became the serious obstacle on the way of forming competitiveness of the country. The special accent is done on basic directions of development the education in modern terms: fundamentalization of education, passing ahead character of all system of education, individualization of educational activity.

Романюк М. Д., Романюк Т. М.

МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ГАЛИЧИНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

У статті проаналізовано сучасний стан та регіональні особливості внутрішніх і зовнішніх міграційних переміщень населення в регіонах України та областях Галичини. Розглядаються основні чинники, спрямованість та обсяги міграційних потоків постійної, маятникової, сезонної, закордонної трудової міграції та еміграції. Сформульовано шляхи врегулювання масових міждержавних переміщень трудового потенціалу.

Ключові слова: міграції населення регіону, чинники та фактори міграції населення Галичини, регіональні аспекти постійної, сезонної, маятникової, зовнішньої міграції, врегулювання міждержавних міграційних переміщень населення.

I. Вступ. Для кожного регіону як і країни в цілому міграції населення по різному

справляють свій вплив на його соціально-економічний розвиток, демографічну ситуацію, урбанізаційні процеси, підтримання рівноваги між попитом і пропозицією робочої сили. Вплив міграційних процесів на розвиток та стабільність громадянського суспільства в Україні на початку третього тисячоліття, як і протягом усього часу набуття нею статусу незалежної держави, був і залишається досить вагомий.

Без аналізу та врахування сучасних міграційних тенденцій у нашій країні в контексті участі України в європейському та світовому міграційних просторах неможливе формування власної національної політики молодій українській держави. Проблеми, що пов'язані з управлінням міграційними процесами особливо актуалізується у зв'язку із новою політичною ситуацією, обранням Президентом України Віктора Ющенка, при-

значенням нового Кабінету Міністрів України та зміною пріоритетів у внутрішній і зовнішній політиці України.

II. Постановка завдання. Міграції населення — це складний процес, що зазнає впливу як економічних, соціальних, демографічних, психологічних, так і політичних, нормативно-правових та інших чинників і факторів. Міграційні процеси в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття і в цілому від часу набуття нею статусу незалежної держави мають свої особливості і значно відрізняються від тих, які мали місце в попередні роки. Це, зокрема, полягає в тому, що період 90-х років чималою мірою відрізняється властивими йому міграційними потоками, їх інтенсивністю і спрямованістю, всією міграційною рухливістю населення країни від періоду 70-80-х років та й всього часу перебування України в складі колишнього СРСР і має певні ознаки подібності з міграційними процесами в Україні кінця ХІХ – початку ХХ століття. Зрозуміло, що проводити паралель подібності міграційних процесів у нашій країні на зламі ХІХ–ХХ століть і сучасної можна лише на основі міждержавної міграції, але і таке порівняння не зовсім доречно, оскільки Україна на той час не була суверенною державою.

Не маючи своєї державності (Україна тривалий історичний період входила до складу інших державних утворень, а останні 70 років перебувала у складі колишнього СРСР) наша країна була відірвана від загальноєвропейських і міжнародних правових норм та організаційних форм державного управління міграційними процесами в країні. Зважаючи на географічне розташування в центрі Європи на перехресті легальних і нелегальних масових міграційних потоків, Україна відчуває гостру потребу у впровадженні світового досвіду регулювання внутрішніх і зовнішніх міграцій, і передусім інтенсивних закордонних трудових поїздок українських громадян як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях.

III. Результати дослідження. В областях Галичини, тобто її української частини, яку ще називають Східною Галичиною і куди входять території сучасних Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей проживає 5,2 млн. чоловік або 10,8 відсотка

населення України. Міграційний рух у цьому регіоні визначається загальними закономірностями територіальної мобільності населення і працересурсного потенціалу. Проте внутрішньорегіональні відмінності у розвитку і розміщенні продуктивних сил, у рівнях життя різних соціально-територіальних груп населення, а також демографічні, природні, соціально-психологічні та адміністративно-правові чинники й обмеження в одних регіонах посилюють, а в інших стримують міграційну рухливість трудового потенціалу, інтенсивність його перерозподілу між районами, селами і містами, між сферами зайнятості та галузями господарського комплексу.

Історичні особливості соціально-економічного розвитку областей Галичини та її природно-географічні умови істотно позначаються на напрямі, структурі та інтенсивності міграційних потоків. Особливо це яскравий вираз отримало в роки державної незалежності України. Аналізуючи історичні особливості розвитку міграційних процесів треба зазначити, що еміграція завжди залишає помітний слід як у житті тієї чи іншої національності, так і в долях людей, що назавжди залишили рідний край. Трагічна історія населення Галичини, як і всього народу України склалася так, що впродовж багатьох років українці розселилися по різних континентах. Одні з них покинули рідну землю з економічних чи політичних міркувань, інші – внаслідок політичних перерозподілів у Європі, не покидаючи прабатьківської землі, опинилися в межах інших державних утворень. У Галичині внаслідок історичних особливостей її соціально-економічного розвитку, природно-географічних, демографічних та політичних умов (зокрема, перебування в складі трьох імперій – Австро-Угорської, Польської та Радянської) еміграція населення за майже 130 років має свої особливості, набрала великої масовості та інтенсивності.

Слід констатувати, що нині міграційному руху населення в областях Галичини як і в цілому міграційному простору України притаманні новітні тенденції, які суттєво відрізняються від тих, що були в роки тоталітарного політичного режиму та адміністративно-командної економічної системи. За роки державної незалежності України характерні зміни в напрямі і спрямованості внутрішніх

і зовнішніх міграційних потоків у зв'язку з трансформацією соціально-економічних відносин, демократизацією суспільного життя, спрощеністю процедури виїзду за кордон і зміни місця проживання, економічною кризою та зниженням життєвого рівня населення зазнали суттєвих змін і набули нового значення. Ці зміни передусім полягають у тому, що різко зменшилися розміри щоденних потоків трудової маятникової міграції, практично припинився масовий відтік сільських жителів до міст, а натомість має місце переорієнтація міграційних потоків населення з міських поселень у сільську місцевість, значно виросли обсяги закордонної трудової міграції та міждержавних міграційних переміщень населення.

Демографічна криза чималою мірою спричинила і кризу міграції, яка нині в Україні виражається у зменшенні міграційної активності усередині регіонів та на міжрегіональному рівні, зростанні трудової обумовленості міграції населення держави, формуванні потужних закордонних потоків трудових мігрантів. Так, якщо у 1991 р. в межах областей України змінили місце проживання 594,2 тис. чол., у 1999 р. — 437,7 тис. чол. то у 2005 р. — 439,3 тис.чол. (на 27 відсотків менше). Дещо знизилась також інтенсивність обміну населенням між регіонами країни: на постійне проживання до інших регіонів у 1991р. вибуло 354,8 тис. чол., а прибуло 358,8 тис. чол., у 1999 р. ці показники становили 264,3 тис. як по вибулих так і по прибулих, а у 2005 р. вони вже становили — 284,4 тис. чол. (на 25 відсотків менше).

Водночас збільшилися обсяги міждержавних міграційних переміщень. Протягом 1991 – 2005 рр. в Україну з країн СНД, Балтії та далекого зарубіжжя прибуло 2 млн. 300 тис., а вибуло 2 млн. 960 тис. чол. Відомо, що міграція як соціальний феномен та суспільне явище потребує регулювання з боку державних структур та економічних органів управління бо інакше вона трансформується в саморегульовану, некеровану соціальну систему, яка призводить до негативних наслідків. Так, з 1994 по 2005 рр. в Україні мало місце від'ємне сальдо зовнішньої міграції, при якому щорічно в цей період з країни виїжджало в середньому на 55 тис. чол. більше ніж в'їжджало.

Аналізуючи обсяги та географію основних потоків емігрантів з України слід відзна-

чити, що в період 1994–2004рр. найбільше їх вибуло до Росії, Ізраїлю, США та Німеччини. Серед інших країн, куди виїхала на постійне проживання значна кількість громадян України — це Білорусь, Молдова, Казахстан, Узбекистан, Канада, Польща, Австралія. У розрізі регіонів України найвища активність населення в зовнішніх міграційних процесах спостерігається в Причорномор'ї, областях Донбасу та Придніпров'я. Значно меншими є обсяги імміграції та еміграції в областях Карпатського, Поліського і, особливо, Подільського регіонів. Це зумовлене тим, що в даних регіонах більшість населення проживає в сільській місцевості, а сільські жителі виявляють дуже незначну схильність до виїзду за межі України порівняно з жителями міст. Крім того, діють економічні чинники, в першу чергу звужені можливості для представників сільських професій на ринках праці, а також соціально-психологічні, родинно-побутові та ментальні особливості сільських мешканців.

У зв'язку з існуванням значних резервів трудового потенціалу в областях Галичини і українських Карпат спостерігається сезонна міграція населення при якій значна частина працездатного населення щорічно виїздить на сезонні роботи в інші регіони України і за кордон, минаючи біржі праці та державну систему служб зайнятості. Так, якщо в 1970 р. з Івано-Франківської області на сезонні роботи виїжджало 60 тис. чол. працездатного населення, в 1980 р. — 36,3 тис. чол., в 1990 р. — лише 20 тис. чол., то в 1995 р. — уже 65 тис. чол., а в 2002 р. — понад 110 тис. чол. Найбільша їх кількість припадає на Рожнятівський, Надвірнянський, Колодмийський, Косівський та Долинський райони. Серед областей Карпатського регіону України найбільша кількість сезонних трудових мігрантів припадає на Закарпатську область (більше 200 тис. чол.).

Одним із видів міграційної рухливості населення є, так звана, трудова маятникова міграція, сутність якої полягає в щоденному переміщенні населення на роботу з одного населеного пункту в інший, без зміни постійного місця проживання. Трудова маятникова міграція відігравала важливу роль у формуванні трудових ресурсів великих і середніх міст Карпатського регіону, у розвитку і функціонуванні його промислового ком-

плексу. Даний регіон був одним з найбільших в Україні ареалів концентрації потоків трудової мятникової міграції сільського населення до міст. Якщо частка мятникових мігрантів у загальній чисельності сільського населення у 1992 р. в цілому по Україні становила 9,2 % то по Львівській області досягла 20,1 %, Івано-Франківській — 19,3 %, Закарпатській – 18,5%, Чернівецькій – 12,2 %. Про високу інтенсивність трудових мятникових міграцій сільського населення Прикарпаття свідчить те, що у 1992 р. чисельність мятникових мігрантів у міста Львівської й Івано-Франківської областей становила четверту частину всіх сільських трудових мятникових мігрантів України.

Сучасний міграційний рух населення в областях Галичини має свої особливості та відмінності. Йдеться, зокрема, про значне зменшення обсягів постійної та трудової мятникової міграції населення, які здійснювалися здебільшого в середині областей регіонів і різке збільшення натомість обсягів сезонної міграції та еміграції населення. До оцінки еміграції та впливу цього чинника на економічний, демографічний розвиток та працересурсний потенціал треба підходити диференційовано, приділяючи увагу не тільки кількісним (масштаби і напрями міграційних потоків, що мають зворотній або незворотній характер), а й якісним характеристикам населення, що прибуває до регіонів України і вибуває з них.

За останні десять років (1995–2005 рр.) з Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей на проживання до інших країн світу вибуло 25% осіб з вищою освітою від числа всіх емігрантів. А всього протягом 1991–2001 рр. через переважно трудові мотиви на постійне проживання до інших країн емігрувало з України більше 6 тис. докторів та кандидатів наук. Основні причини відтоку «мізків» – економічна нестабільність, кращі можливості більш продуктивно використовувати і розвивати свої здібності та творчі обдарування за кордоном, значна різниця в оплаті праці, значно вищий життєвий рівень. Серед інших причин — неефективність економічної реформи в Україні та прогресуюча соціальна дезорганізація, які звузили можливості для реалізації національною інтелігенцією своїх функцій, поставивши її на грань виживання. Це пояснюється

також тим, що висококваліфіковані спеціалісти є конкурентоспроможними на ринку праці і уряди багатьох розвинутих країн Західної Європи і Америки зацікавлені в таких фахівцях і охоче йдуть їм назустріч, пропонуючи статус громадянина та право на проживання і отримання високооплачуваної роботи в даній країні.

Трудова міграція виступає власне як сукупність окремого міграційного потоку, який формується під впливом соціальних, демографічних факторів, менталітету трудових мігрантів. Серед закономірностей, які регулюють розвиток трудових міграційних процесів у ринкових умовах, найстійкішими є пріоритетність економічних факторів у формуванні як внутрішньорегіональних, міжрегіональних, так і, особливо, зовнішніх трудових міграційних потоків. Трудова міграція з України зросла у великих обсягах після прийняття Верховною Радою України у 1994 р. Закону України «Про порядок в'їзду в Україну і виїзду з України громадян України». Інтенсивні трудові потоки населення за кордон були стимульовані погіршенням ситуації на національному і регіональних ринках праці, значним пониженням життєвого рівня більшості населення країни, зростанням різниці в оплаті праці між Україною та іншими країнами, особливо тими, процедура подорожі до яких спрощена (не потрібно брати візу) для українських громадян.

За окремими даними, нині біля 3 млн. наших співвітчизників з більшою або меншою періодичністю працюють за кордоном, а понад 5 млн. пов'язують свої орієнтири з ринками праці країн близького та далекого зарубіжжя. В Російській Федерації у 2003 р. лише чисельність довгострокових трудових мігрантів і частково вахтовиків з України становила понад 1,2 млн. осіб. В Чехії, наприклад, протягом року працюють 0,5 млн. громадян України, які переважно зайняті в будівництві, легкій та харчовій промисловості, сільському та домашньому господарстві. Потреба в робочій силі з України тут ще й зумовлена тим, що дуже значним є вплив чеських громадян на роботу до Німеччини. Проте оцінити чисельний склад зовнішніх трудових мігрантів з України дуже проблематично, оскільки узагальнена інформаційна база з цього питання практично відсутня.

Офіційні дані про зовнішню трудову міграцію серйозно недооцінюють навіть легальну міграцію, в чому можна впевнитися, ознайомившись з дозволами на роботу, виданими приймаючими країнами. Наприклад, у кінці 2004 р. в Чехії було зареєстровано 42100 дійсних дозволів на роботу для українських громадян, а багатьом іншим були видані ліцензії на бізнес. Стосовно нелегальної міграції то вона є ще більшою. Нелегальна трудова міграція з країн Центральної та Східної Європи, у тому числі і з України, останнім часом набула глобальних масштабів. Проблема нелегальної міграції виявилась досить гострою, складність якої обумовлена тим, що Україна виявилась ні законодавчо, ні організаційно до її розв'язання не готовою. Нелегальна трудова міграція супроводжується розширенням сфери тіньової економіки, підвищенням рівня безробіття серед місцевого населення, зростанням кримінальної напруженості, непоодинокими конфліктами за робочі місця між місцевим населенням і зовнішніми трудовими мігрантами. Роботодавцям вигідно мати справу з нелегальними трудовими мігрантами бо особи, які прибули в країну з метою заробітку на незаконних підставах не мають юридичного та соціального захисту. Вони змушені погоджуватися на будь-яку роботу — сезонну, важку і небезпечну, тарифні ставки, які встановлюються їм, значно нижчі, ніж громадянам своєї країни. Такого тимчасового працівника закордонний роботодавець звільняє без попередження, оскільки він не може оскаржити це рішення, через те що порушує законодавство країни, де тимчасово перебуває.

Міграційний рух населення в областях Галичини і Карпатського регіону в контексті розвитку та регулювання регіонального ринку праці і виходу на ринки робочої сили в країні ближнього та дальнього зарубіжжя має істотні відмінності від інших регіонів України. Це пов'язано передусім з прикордонним положенням даного регіону, високою густотою населення, і насамперед, сільського та історичними особливостями соціально-економічного розвитку. За окремими даними з Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей на тимчасові роботи за кордон щорічно виїздить понад 700 тис. осіб, що становить п'яту

частину трудового потенціалу регіону. Ці дані підтверджуються результатами обстеження домашніх господарств та трудового потенціалу з питань економічної активності населення, яке проводилось в областях Карпатського регіону. Так, з 1939 осіб вибірково опитаних у 2004 р. в Закарпатській та в Івано-Франківській областях 878 чол. або 45,3 % працювали закордоном. Більшість з них (30,2 %) були працевлаштовані в Росії, 27,5 % — у Чехії, значна частина (22,7 %) працювали в східних та центральних областях України. Цікавим видається той факт, що 5,8 % з 1939 опитаних їздять за кордон з дрібним товаром, тобто здійснюють дрібну так звану «човникову» торгівлю, причому 13,5% їздять за кордон з цією метою з міських поселень і 86,5% — з сільської місцевості.

Можливість отримання роботи за кордоном, з одного боку, розглядається як додатковий засіб пом'якшення ситуації з безробіттям в Україні та як необхідна умова підвищення свого та членів родини добробуту, а для багатьох закордонних трудових мігрантів та їх сімей у сучасних умовах це є способом виживання, адже багато наших співвітчизників змушені їхати працювати за кордон у зв'язку з важким економічним становищем та неможливістю знайти собі придатну роботу в своєму краї чи в межах країни.

Висока зовнішня міграційна рухливість населення і передовсім чималі міграційні переміщення працересурсного потенціалу за кордон яскраво віддзеркалюють ту ситуацію, що склалась нині в державі на національному й регіональних ринках праці. Її сутність полягає в значному зростанні чисельності незайнятого населення та високому рівні офіційного зареєстрованого безробіття. При цьому особливе занепокоєння викликає стрімке скорочення працюючих, чисельність яких за останні п'ять років зменшилась більш ніж на 4 млн. чол. Офіційний рівень безробіття сягає більше 3%, а в багатьох областях і передусім Карпатського регіону він є набагато вищим. Зокрема, найвищий серед областей України рівень безробіття зареєстровано в Чернівецькій області — 4,9%, Івано-Франківській області — 4,1%, у Львівській та Закарпатській — 3,4 % [8,189].

Міграційні процеси змінюють якісні й кількісні характеристики робочої сили регіонів, виконують функції демоекономічного

інвестора в регіони та країни-реципієнти і, навпаки, спричиняють погіршення якісного складу працересурсного потенціалу у країнах та регіонах-донорах. Міграція особливо активно впливає на підтримування рівноваги між попитом і пропозицією робочої сили на регіональних ринках праці в межах держави, а також на інтеграцію ринків праці країн ближнього й дальнього зарубіжжя.

Трансформаційні процеси, спрямовані на побудову соціально-орієнтованої ринкової економіки з її демократичним устроєм і цивілізованими духовними цінностями, вимагають радикального перегляду принципів формування та структурування напрямів використання можливостей ринку праці. Активна державна соціальна політика покликана в найближчі роки (2006–2010 рр.) в Україні забезпечити суттєве зростання реальних доходів населення, створення нових робочих місць і на цій основі домогтися значного підвищення зайнятості населення та в цілому поліпшення його життєвого рівня.

Проте слід зазначити, що ринкові перетворення в Україні та в її регіонах супроводжуються низкою негативних соціально-економічних наслідків, серед яких слід виділити звуження сфери регламентованої зайнятості та надмірне розширення нерегламентованої, наявність значних масштабів прихованого безробіття та незайнятого населення. За даними офіційної статистики нині рівень зареєстрованого безробіття складає по Україні 7,8% (в Івано-Франківській області – 8,8%), тобто більше 1,6 млн. чол. є безробітними [8, 184]. За нинішніх умов роль і значення міграції у формуванні національного ринку праці та його регіональних сегментів проявляється по особливому, оскільки трудова міграція у середині областей та на міжрегіональному рівні, тобто переселення за робочими місцями в умовах затяжної економічної кризи ще не склалася. Серед закономірностей, які регулюють розвиток трудових міграційних процесів в ринковому середовищі, найстійкішими є пріоритетність економічних факторів у формуванні як внутрішньорегіональних, міжрегіональних, так і зовнішніх трудових міграційних потоків.

Пізнання закономірностей функціонування і розвитку трудової міграції населення, її взаємозв'язків з іншими елементами соціально-економічних процесів можливе лише

в розвиненому ринку праці. На стані його становлення вирішення цієї проблеми значно ускладнюється. Це пов'язано головним чином не тільки з дефіцитом первинних статистичних даних на мікрорівні, але й з тим, що сучасний облік робочої сили і економічно активного населення в Україні не дозволяє поки що детально, точно та оперативно оцінювати зміни трудового статусу працересурсного потенціалу (працюючий чи безробітний), оскільки реальні показники безробіття значно перевищують ті, що реєструються державними службами зайнятості.

А тому нам беззаперечно актуальною зараз видається проблема регулювання міграційного руху населення за умов трансформаційної економіки, яка передбачає нове становище людини в сфері зайнятості, що пов'язане з конкуренцією, свободою і добровільністю вибору будь-якої сфери суспільно-корисної діяльності, високою міграційною рухливістю населення. Разом з тим, уже в даний час очевидним стає той факт, що процес формування і становлення ринку праці в Україні буде складним і тривалим. Його розвиток і функціонування супроводжується напруженістю в соціальній сфері, гострота і глибина якої визначаються багатьма факторами, в тому числі і різною міграційною активністю населення та соціально-демографічною структурою міграції в регіонах України.

В перші роки державної незалежності України зовнішня трудова міграція з України до країн ближнього та дальнього зарубіжжя характеризувалася самоплинністю і практично не регулювалася державою та її органами. Пізніше Україна уклала ряд угод з деякими приймаючими країнами, які певною мірою регулюють обсяги трудової міграції і захищають працівників-мігрантів від незаконних дій роботодавців, професійного ризику та шкідливих умов праці, полегшують їм доступ до охорони здоров'я і соціального забезпечення. Так, були укладені двосторонні українсько-російські міжурядові угоди «Про трудову діяльність і соціальний захист громадян України та Російської Федерації, які працюють за межами кордонів своїх держав» від 25.01.1993 р., «Про співробітництво прикордонних областей» від 25.01.1995 р., а також багатостороння в межах СНД «Угода про співробітництво в галузі трудової

міграції та соціальний захист трудящих-мігрантів» від 15.04.1994 р. Однак з рядом приймаючих країн таких угод в Україні ще не має, хоч захист легальних трудових мігрантів передбачений національним трудовим законодавством так само, як і інших працівників. Всупереч цьому більшість укладених угод з іншими країнами реалізовані не у повних обсягах, а відсутність на практиці чіткого законодавства з питань міждержавної трудової міграції спричиняє багато проблем для зовнішніх трудових мігрантів з України відносно їхнього юридичного та соціального захисту порівняно з іншими працівниками. Більше того країни Західної, Центральної та Східної Європи перебувають на різних етапах розвитку міграційного законодавства, що значно ускладнює процеси укладання двосторонніх та багатосторонніх угод з приводу працевлаштування іноземної робочої сили, боротьби з нелегальною трудовою міграцією, регулювання міждержавних переміщень працересурсного потенціалу.

Щодо нелегальних трудових мігрантів, то їх положення набагато складніше. Вони часто вимушені працювати протягом тривалого часу в шкідливих умовах, мають обмежений або зовсім не мають доступу до медичної допомоги і соціального захисту, не захищені від низької оплати праці, звільнення, професійних травм, хвороб тощо. Нелегальні мігранти часто експлуатуються роботодавцями, за них дають хабарі особам або фірмам, що організують їх нелегальну зайнятість за кордоном, вони страждають від рекету за місцем роботи та проживання. Ці факти підтверджуються результатами соціологічно-демографічного дослідження трудової і сезонної міграції населення Івано-Франківської області, яке здійснювалось у 2004 р. і яким було охоплено шляхом анонімного опитування 525 закордонних трудових мігрантів. В ході даного обстеження було виявлено, що в обмін на вищу винагороду за працю і поліпшення матеріального добробуту сімей мігрантів (як відповіли відповідно 74 % і 72 % респондентів), трудові мігранти мали працювати протягом 12 годин на день у середньому в країнах СНД і 11,2 години в інших країнах, 88 % респондентів оцінювали свою роботу як важку або дуже важку і 85 % як таку, що потребує дуже низького інтелектуального рівня, хоча освітній рівень

мігрантів був досить високим. Багато респондентів хотіли б поліпшення умов їх перебування за кордоном і бачили вихід у міжурядових угодах, які б розширювали можливості працевлаштування за кордоном і одночасно захищали працюючих мігрантів та забезпечували нормальні умови праці і перебування за кордоном у відповідності з національним законодавством країни, яка приймає працівників.

Слід зазначити, що будь-яка значна допомога українських владних структур та органів управління внутрішнім і зовнішнім трудовим мігрантам ускладнюється через брак інформації щодо розміру трудових міграцій як усередині, так і за межами України. Як зазначалося вище, офіційні дані про трудову міграцію часто недооцінюють навіть легальну міграцію, не говорячи про міграцію нелегальну.

IV. Висновки. Значне підвищення мобільності трудового потенціалу, особливо висока інтенсивність закордонних трудових поїздок як мігрантів з Галичини, так і в цілому українських громадян висувають нагальну необхідність у запровадженні заходів активної міграційної політики щодо врегулювання масових міждержавних трудових переміщень населення. Реалізація міграційної політики передбачає проведення низки заходів на загальнодержавному і регіональному рівнях. Головними серед них, на наш погляд, мають бути:

- розробка і ухвалення Закону України «Про трудових мігрантів», де має бути відображено законодавчо-нормативні положення щодо регулювання трудової міграції, у тому числі й за кордон;

- укладання двосторонніх міждержавних угод з трудової міграції з іншими країнами, куди в основному спрямовані трудові потоки громадян України (Росія, Італія, Іспанія, Чехія, Німеччина, Польща, Греція, Кіпр, США та ін.) і де використання праці висококваліфікованих українських трудівників буде взаємовигідною справою. В цих угодах обов'язково мають бути визначені обсяги й терміни дії найму робочої сили, умови і охорона праці, страхування та соціальний захист трудових мігрантів;

- ратифікація Верховною Радою України Конвенції Міжнародної Організації Праці № 97 (1949 р.) «Про трудящих-мігрантів»

і Конвенції МОП № 143 (1975 р.) «Про зловживання у сфері міграцій та про забезпечення трудящим-мігрантам рівних можливостей і повернення», що дасть змогу привести до правового поля на основі міжнародних норм правову відповідність участі України в світовому міграційному просторі, як рівноправного суб'єкта;

- запровадження обов'язкового страхування громадян України перед їхнім виїздом у трудові поїздки за кордон;

- вдосконалення інформаційної бази та організація вітчизняної системи обліку трудових міграційних міждержавних переміщень населення на основі змінених форм і системи державної статистичної звітності;

- реалізація реорганізації управлінських структур і міграційних служб, координація дій всіх заінтересованих міністерств, відомств та організацій щодо вдосконалення управління внутрішніми й зовнішніми трудовими міграційними потоками, боротьба з прихованим вербуванням робочої сили, торгівлею жінками, нелегальною міграцією.

1. Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний, та національний виміри (понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика: Енциклопедія) / За ред. Ю.І. Римаренка – К.: Довіра, 1998- 912 с.

2. Ромашук М.Д. Теоретико-методологічні та практичні аспекти управління міграційним рухом насе-

лення України в контексті нової політичної ситуації // Формування ринкової економіки: 36. наук. праць: Спец. вип: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер. “Демографічний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики”. – т. 2: Демографічні аспекти реформування та відтворення трудового потенціалу. – К.: КНЕУ, 2006. – С.14-24.

3. Победа Н. Міграція і пошук нових взаємодій. // Проблеми міграції. – 1999.– № 1 – С. 14-18.

4. Стешенко В., Рудницький О., Хомра О., Стефановський А. Демографічні перспективи України до 2025р. – К.: Ін-т економіки НАН України, 1999. – 65 с.

5. Ромашук М.Д. Міграції населення України: національні пріоритети та регіональна диференціація механізму регулювання // Економіка України. – 1999. – № 9. – С. 38-44.

6. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. – К.:РВПС України НАН України. – 2002. – 206 с.

7. Ромашук М.Д. Управління міграційним рухом населення – вимога сьогодення // Вісник Прикарпатського університету. Економіка.-Івано-Франківськ: Плай. – 2005. – Вип. 2. – С. 3-14.

8. Україна у цифрах 2005. Статистичний довідник / За ред. Осауленка О.Г. Державний комітет статистики України. К.: Консультант, 2006. – 248 с.

In the article the modern state and regional features of the internal and external migratory moving of population in the regions of Ukraine and regions of Galichina. are analysed Basic factors, orientation and volumes of migratory streams of permanent, pendulum, seasonal, oversea labour migration and emigration are examined. The ways of perfection of migratory traffic control of population are formulated.

Гришнова О.А.

ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК В СИСТЕМІ ПРІОРИТЕТІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

В роботі обгрунтоване значення людського розвитку в системі пріоритетів регіональної соціально-економічної політики. Визначено та систематизовано чинники людського розвитку на місцевому рівні в Україні, що дозволить суттєво конкретизувати завдання регіонального рівня управління в галузі відтворення й розвитку людського потенціалу.

Ключові слова: людський розвиток, регіональна соціально-економічна політика, демографічні, соціальні, економічні, екологічні, організаційні чинники людського розвитку.

I. Вступ. Концепція людського розвитку стала найкращим здобутком людської циві-

лізації ХХ століття. У фокусі концепції людського розвитку знаходиться людина, якнайповніше задоволення її потреб, всебічний розвиток її здібностей. Розвиток суспільства з позицій цієї концепції означає не нагромадження матеріального багатства, а постійне розширення можливостей для задоволення фізичних і духовних потреб людей [1].

II. Постановка завдання. Метою функціонування економіки, політики, освіти, культури і усіх інших інституцій на регіональному (місцевому) рівні є забезпечення гідного людини рівня життя населення відповідної території з урахуванням місцевої специфіки на основі діючої державної політики. Проте ще і в наш час нерідко відтворення розгля-